

Kunstopfattelse og syn på livet

Af Bent Vogel

Når talen er om naturen og dens oprindelse, er der to grøfter og en gylden middelvej. Den ene yderfløj er de såkaldte vitalister, der mener, at både naturens oprindelse og nuværende funktion er noget uforklarligt mystisk. Dette svarer til de overåndelige tendenser i "New Age". Den anden yderfløj er udviklingslæren, hvad enten den er ateistisk eller afsporet kristen (teistisk evolution). Her er hverken oprindelsen eller den nuværende funktion i naturen mystisk. Ifølge denne opfattelse foregår og foregik alt i naturen ved blind tilfældighed uden intelligent indgreb. Balancen følger her af skabelsestanken, hvorefter man på den ene side forklarer naturens nuværende funktion ud fra naturlovene (uden en mystisk livskraft) og på den anden side påpeger det faktum, at Universet og især livsformerne ikke har kunnet opstå alene ud fra naturlovene, men kun ved intelligent design – dvs. en overnaturlig intelligent indgriben (Gud). Jeg vil i denne artikel forsøge at vise, at der også i forbindelse med kunsten er to "grøfter" og en "gylden middelvej", som er inspireret af den kristne skabelsestro.

Vi møder kunstværker i massevis i vor hverdag. Den kendte kunstsribent R. Broby Johansen har ligefrem lavet en bog med titlen *Hverdagskunst – Verdenskunst*. Denne artikel er ikke nogen teoretisk oversigts-artikel, men mit personlige bud på en relation mellem kunst og livsopfattelse. Jeg vil beskæftige mig med de visuelle kunstarter (malerkunst, skulptur, møbelkunst, brugskunst og arkitektur) og disses forhold til det strukturelle, dvs. matematik (geometri), og til det indholdsmæssige, dvs. livssyn, menneskesyn, kunstens formål, mening og opgave. På den måde håber jeg at kunne inspirere til yderligere opmærksomhed på forholdet mellem kunsten som udtryk for livsopfattelse.

Mellem matematisk kulde og kaotisk spontanitet

Som eksempel på den ene yderlighed i kunsten kan jeg henvise til Eschers berømte tegninger og malerier. De er præget af meget matematik, perspektiver, også overdrevne perspektiver, og derfor er de på én gang smukke og grimme. Som et andet eksempel kan man pege på konstruktivismen. Den første konstruktivisme præsenteredes i 1913 af Kasimir Malevitsch ved en udstilling i Moskva, men det bliver specielt tydeligt hos hollænderen Piet Mondrian, som var en af konstruktivismens fædre. Mondrian benyttede streng matematik, dvs. rette linier og rektangler, kun sort-hvid plus eventuelt klare røde, gule og blå farver. (Det bør dog også nævnes, at der er mere "musik" og mange flere klare farver i Mondrians senere billeder især fra 30'erne og 40'erne, f.eks. hans billede "Broadway Boogie Woogie" 1942-43.)

Piet Mondrian udstillede ofte sine billeder, så de indgik i en afbalanceret (harmonisk) helhed med bygninger, møbler, tæpper o.l. Han opfattede vistnok sine billeder som en slags glasmosaik vinduer. En dag fik en kunstkender øje på et af Mondrians billeder "iført" en ramme. Han klagede straks til kustoden. Mondrians billeder er ikke "ramme-billeder". De skal harmonere med rummet uden ramme! Mondrian arbejdede ofte sammen med arkitekter i den moderne funktionalistiske stil som f.eks. den store mesterarkitekt Le Courbisier (Eduard Janneret), hvis hvilestol i sort læder og stålrør harmonerede fint med Mondrians malerier. Piet Mondrian var kold og rolig, matematisk-fysisk afbalanceret, og et menneske i "hans" rum ville (set fra Mondrians synsvinkel) ødelægge harmonien.

Som en modsætning til denne matematiske kulde i kunsten kan man nævne en tendens til kaotisk spontanitet, som vi f.eks. finder den hos russeren Wassily Kandinsky, der efter en ekspressionistisk periode i årene ca. 1910-1925

malede ”abstrakt og spontant” (noget i stil med danskerne Asger Jorn og Jørgen Nash). I sin 3. epoke malede Kandinsky ”små universer af havmiljøer” eller ”encellede organismer i en dråbe vand” (ca. 1925–1945).

Kunst og dansk humanisme

Man kan forsøge at skabe en balance i det kunstneriske udtryk mellem den matematisk kulde og den kaotiske spontanitet ved at tage udgangspunkt i mennesket. Den retning, som sætter mennesket i centrum, kaldes humanisme. I dansk sammenhæng kan man tænke på to kunstnere, som hver på sin måde har forsøgt sig ad den vej. Det drejer sig om henholdsvis Piet Hein og Poul Henningsen. Disse to kunstnere har haft stor betydning for dansk kultur og livsopfattelse i det 20. århundrede. Det er derfor på sin plads her at give dem en særlig opmærksomhed.

Om Piet Hein

Piet Hein er kendt både for sine små fyndord af digte (kaldet ”Gruk” = grin + suk) og for sine super-ellipser i spiseborde og i Stockholms trafikcentrum samt legetøjet ”superægget”, ægget med de flade ender, et slags ”rektangulært æg”. Superellipsen er en slags mellemting mellem ellipsen og rektanglet med begge disses fordele, men uden deres ulemper. Den er således både afrundet og regulær. Superellipsen har flade ender og smukt ”afrundede hjørner” og giver mest mulig siddeplads af bordets areal. Et specielt tilfælde af superellipsen er supercirklen, altså en mellemting mellem et kvadrat og en cirkel. Jeg har selv et meget smukt askebæger i supercirkelfacon. Piet Heins visuelle kunst er således meget præget af matematik, smuk matematik. Han har også lavet et solur, hvor skyggegiiveren kaster skyggen ned på sig selv, samt en labyrint, som er en model af Solsystemet.

Selv om Piet Heins kunst i digte og brugs-kunst således er meget hensynsfuldt menneskelige, så er Piet Hein et eksempel på en slags humanisme, hvor mennesket er i centrum, men hvor enhver er sin egen lykkes smed. Naturligvis hjælper man andre mennesker, men det gælder om at udfolde sig selv. Omsorgen for de svageste i samfundet er ikke i højsædet, som den er det i den sande kristendom, eller i alt fald

burde være det. Hvor Jesus er i centrum, har man omsorg også for de svageste, bl.a. de nødlidende i andre lande, vore flygtninge og indvandrere, de gamle og ensomme, misbrugerne, de hjemløse, enker og enlige mødre og de ufødte børn. Piet Hein indrømmer, at han har svært ved at omgås sådanne mennesker. Det er ikke underligt, for det kræver en uselvisk kærlighed, som vi ikke kan mande os op til.

Figur 1. Piet Heins solur ved Egeskov slot. Piet Hein var optaget af selvreferencens problematik, som jo også er væsentlig i forbindelse med det menneskelige sind. Soluret her kan siges at udtrykke selvreferencen, idet den snoede skala kaster skygge på sig selv!

Om Poul Henningsen

Poul Henningsen er nok bedst kendt under forkortelsen P.H. for sine glimrende lamper. De er afskærmede (fint matematisk udformede skærme) og desuden giver de et roligt varmt lys. (skærmene er ofte rødt farvede indvendigt). Alt i alt: smukt, klart, hyggeligt, varmt og menneskeligt.

Alligevel er P.H. en hård kritiker (tidsskriftet "Tænk") og bliver af nogle kaldet for "Den store P.H. Bastian". Han var en positiv kritiker af både arkitektur og malerkunst, ja, af kultur i almindelighed. Han kritiserede hårdt tidens typehuse og den moderne kedelige, stereotype beton-slum. Han lavede ikke de store byggeprojekter, kun en del enfamiliehuse. Til gengæld lavede han en del meget smukke og funktionelle lamper. Han var en typisk funktionalist med mottoet: "Det praktisk funktionelle er også det smukkeste."

P.H. var af livssyn humanist. Humanismen er, i sin rendyrkede form, ikke særlig human, men kristendomsfjendsk og inhuman. Denne form for humanisme kendes bl.a. fra det humanistiske parti, der opstillede til folketinget for ca. 15 år siden. Den kendes dog bedst fra det humanistiske manifest, hvoraf det tydeligt fremgår, at den er baseret på udviklingslæren og det ateistiske livssyn. Egoet er i centrum, og gør-som-du-vil-filosofien fører ofte til en ringe etik og moral: de svage bukker under i den barske kamp for tilværelsen, bl.a. ved fosterdrab, medlidenhedsdrab, dårlig behandling af handicappede, gamle og syge på kolde, umenneskelige institutioner. Poul Henningsen var en hård samfundsrevser. Han ironiserede over statsmagten og samfundslivet bl.a. i sine revyviser. P.H. var det, man kalder kultur-radikal, ofte forbundet med dagbladet "Politiken" - i alt fald i 1930'erne og 1940'erne. De kulturradikale gik typisk ind for ligeløn, kvindefrigørelse - og provokeret abort. Til denne retning hørte også P.H.s mor, Agnes Henningsen.

Figur 2: Lampe af Poul Henningsen. Præget af sit humanistisk livssyn mente PH, at det for mennesker praktisk funktionelle er også det smukkeste. Intet i kunsten skal tilsyneladende pege længere end det menneskelige!

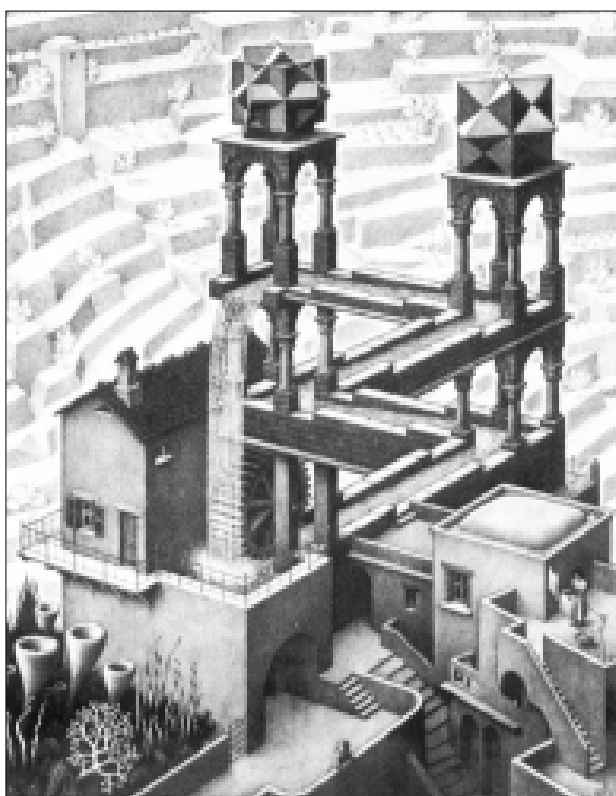
Hvor er den gyldne middelvej?

Den gyldne middelvej for kunsten vil indebære, at kunsten bliver udtryk for Skaberens orden, tanker og bestemmelse med naturen og tilværelsen som helhed. Men hvordan gør man det? Blandt de moderne kunstnere, som kan siges at være relevante i den forbindelse, vil jeg nævne den finske arkitekt Alvar Aalto og den spanske arkitekt og skulptør Antoni Gaudi, selv om jeg vil lade det stå som et åbent spørgsmål, i hvilken grad de to kan siges at have fundet den ideelle balance for de kunstneriske udtryk.

Alvar Aalto var inspireret af funktionalismens store mestre, bl.a. Le Corbusier, men Aalto brød med den kolde og golde form for funktionalisme ved Paris-udstillingen i 1937. Aaltos tanker var bl.a. "terrænet bruges efter Guds hensigt" og "mennesket, rummet og haven i pagt med hinanden". Alvar Aalto var analytisk og kreativ i usædvanlig grad, hvilket kan ses af hans store produktion af huse, møbler og brugskunst. Han var overraskende positiv og ytrede ikke kritik i modsætning til de fleste kreative perfektionister. I hans byggeri var der altid harmoni mellem bygning og natur. Det samme genfinder vi hos amerikaneren Frank Lloyd Wright. Aalto var trods sine frodige kunstværker beskedene, og han så faren i at bygge for de rige: en flot villa var for ham et kærlighedsværk - ikke et prestige-byggeri. Alvar Aaltos hustru, Aino, var også arkitekt. Hun var modvægten til hans impulsive natur. Alvar Aalto var inden for kunsten (arkitektur, møbelkunst og brugskunst) en foregangsmand, en pioner. Hans målestok var altid mennesket, aldrig teknologien eller prestigen. At gøre tekniikken menneskelig er en vanskelig opgave, men Aalto formåede det.

Selvom Aaltos arkitektur var præget af det geometrisk enkle så var der altid forsonlige elementer i hans kunst modsat "kyniske" kunstnere som Poul Kjærholm. Men vi finder også en menneskelig varme og fantasi under Sydeuropas sol, måske tydeligst hos arkitekten og skulptøren Antoni Gaudi (1852-1926). Hans største værk, Sagrada Familia, er endnu ikke fuldført. Det påbegyndtes allerede i 1883. Næsten alle Gaudis storværker findes i Barcelona. Det er en sand guldgrube af fantasifuld arkitektur og skulptur i kirker, huse, parker og anlæg. Der findes knap nok en ret linie uden på

Gaudis værker, men indvendig er husene traditionelle med rektangulære rum. Det ydre er en manifestation af cirkler, ellipser og parabler. Gaudi brugte meget parabler, som jo er meget stærke, hvad enhver konstruktør jo ved. De fleste former i Gaudis kunst er dog hentet i fantasien, sikkert inspireret af den store mester, Herren Jesus Kristus, og hans fantastiske skaberværk. Antoni Gaudi siger selv om "Sagrada Familia": "Et opretstående træ. Det bærer sine grene, som bærer kvistene, som bærer bladene og hver enkelt del vokser harmonisk, storslået, som da kunstneren Gud skabte dem." I Sagrada Familias midterskib skabte Gaudi en sand skov af træer som forgrener sig mange gange op efter.

Figur 3. Alvar Aalto var analytisk og kreativ i usædvanlig grad, hvilket kan ses af hans store produktion af huse, møbler og brugskunst. Her er et eksempel på hans kreativitet.

Afslutning

Når det drejer sig om kunstopfattelse, er der – som vi har set – to grøfter at falde i. Den ene er det overdrevent matematisk kolde og enkle, som vi f.eks. finder i Eschers tegninger eller Mondrians malerier. Den anden er det spontane og kaotiske, som vi bl.a. finder i malerier hos den tidlige Kandinsky og hos Asger Jorn. – Det gælder efter min mening om at finde den rette balance mellem de to yderligheder, dvs. en kunst, der lægger vægt på orden og sammenhæng uden at fornægte livet. Her kan humanismen – hverken i Piet Heins eller i Poul Henningsens udgave – give os løsningen. Kunsten skal – hvis den er god – efter min mening dels give rum for den forståelige orden og dels pege ud over sig selv mod livets giver og skaber.

Referencer

- D.Schattschneider og W.Walker: *M.C. Escher kalajdocykler*. 1977. Taco 1989.
 Bruno Ernst: *Oplevelser med umulige figurer*. Taschen. 1990.
 Bruno Ernst: *M.C. Eschers tryllespejl*. 1978. Taco. 1988.
 Broby-Johansen (red.): *Maleriets mestre*. Vinters Forlag. Kbh. 1965-66.
 Erik Zahle (red.): *Hjemmets brugskunst*. Hasisings Forlag. Kbh. 1961.
 Tim La Haye: *The Battle for the mind*. Power books. Revell Company. 1980.
 E.H. Gombrich: *Kunstens historie*. Gyldendals bogklub. 1972.

Bent Vogel er cand.scient.